

ki caminin Vezir Hersekzâde Ahmed Paşa tarafından Zovidol köyünde yaptırıldığı söylenmektedir. II. Bayezid güzel bir mihrabi, minberi ve mahfilili bulunan bir cuma camisi yaptırarak İslâmiyet'in bölgede yayılmasına hizmette bulunmuştur. İlk dönemlerde inşa edilen bir diğer cami 921 (1515) tarihli Veliyyüddin Ağa Camii'dir. XVI. yüzyılın ikinci yarısında Nevesin kazası % 95'i müslüman olan 1069 hânelik elli beş köye sahipti. Nevesin kasabasıyla ilgili kayda ise tahrir defterlerinde rastlanmaz. Ancak buranın 1535'te kadılık merkezi haline getirildiği bilinmektedir.

1074 (1664) yılı ilkbaharında kasabayı gören Evliya Çelebi burada üç cami, yedi mescid, iki medrese, bir dârülkurrâ, bir dârülhadis, bir imaret (II. Bayezid), bir hamam, üç tekke ve altı mektep bulunduğunu belirtir. Fakat 1500 olarak gösterdiği hâne sayısı abartılı görünmekte olup bunun ancak 500 kadar olabileceği ileri sürülür. XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde yapılan hamam ise daha sonra Veliyyüddin Ağa vakfına dahil edilmiştir. Dârülhadis ve dârülkurrânın vakfiyeleri mevcuttur (13 Receb 1044 / 2 Ocak 1635). Mektepler, Mostar'ın meşhur hayrat sahibi Rûznâmçeci İbrâhim Efendi'nin kardeşi olan Ali Kâfi Nevesinjaç Efendi tarafından kurulmuştur.

XVII. yüzyılın son çeyreğindeki savaşlar sırasında Nevesin bölgesi Venedikliler'in yanında onlar adına hareket eden çete gruplarının saldırılarına uğradı. Evliya Çelebi, 1074'te (1664) Girit savaşları devam ederken bölgedeki Zovidol'de kısmen harebe halinde bulunan Hersekzâde Ahmed Paşa Camii'nin kalıntılarını görmüştü. Burada ve diğer köylerde bulunan nüfus savunma amacıyla kuleli sağlam evlerde oturuyordu. Nevesin ve Ustulçe (Stolac) arasında küçük bir müslüman kasabası olan Predol sakinleri yaşadıkları yeri terk ederek dağlara sığınmıştı. Bölge XVIII. yüzyılda da sürekli biçimde Karadağlı kabilelerin saldırılarına mâruz kaldı, müslüman ahalinin bir kısmı daha kuzeye Mostar ve civarına doğru gitmeye zorlandı. Bu akınları

durdurmak için Osmanlı idaresi 1183'te (1769) Karadağ üzerinde ana yoldaki Zalom'da güçlü bir askerî istihkâm (palanka) kurdu. XIX. yüzyılda özellikle toprak mülkiyeti konusundaki ihtilâf yüzünden müslüman ve hıristiyan topluluklar arasında gerginlik arttı. Bu durum, 1875'te daha sonra bütün Bosna'ya yayılacak ve üç yıl sürecek olan topraksız köylülerin ayaklanmasıyla (Nevesinjska Puška) sonuçlandı. Bu isyan süresince pek çok müslüman köyü ve camisi yakılıp yıkılmış, ahalisi ya öldürülmüş veya sürülmüştür. 1878'de Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından işgaliyle birlikte isyan sona erdi. Ancak 1882'de Avusturyalılar'a karşı yeni bir ayaklanma patlak verdi. 1910'da Avusturya'da yapılan nüfus sayımı, XVIII ve XIX. yüzyıllarda bölgede meydana gelen büyük sosyal değişimi göz önüne serer. Söz konusu yıllarda Nevesin bölgesinde 1132 hâneye karşılık nüfusun sadece % 22'si müslümandı. II. Dünya Savaşı'nın ardından müslümanlar tekrar güçlenmeye başlayıp nüfus oranları % 26'ya kadar çıktı. 1961'de burada 2272 kişi yaşıyordu. 1960 ve 1970'li yıllarda pek çok eski cami yeniden inşa edildi. 1991'de Nevesin kasabası % 16'sı müslüman olan 4068'lik nüfusa sahipti. Halen dört camisi bulunmaktadır. 1992 ve 1995 yıllarındaki Bosna savaşında Nevesin'deki bütün müslümanlar ve köy halkı Sırp çeteleri tarafından sürüldü ve İslâmî âbideler tahribata uğradı, ortadan kaldırıldı. 2006 yılında buraya geri dönen bazı müslümanlar yeni camiler inşa etmeye başladılar.

Nevesin, Osmanlı döneminde pek çok ünlü siyasetçinin doğum yeri olmuştur. Bunlar arasında Defterdar Mustafa Paşa, Rûznâmçeci İbrâhim Efendi ve uzun süre Mostar müftülüğü yapan kardeşi Ali Kâfi Efendi, Vezirîâzam Sâlih Paşa, Nevesinjaç ve kardeşi Buda Valisi Murtaza Paşa, yenîçeri ağası Zülfikar Ağa, Bağdat Valisi Haznedar İbrâhim Paşa, Erzurum Valisi Defterdarzâde Mehmed Paşa, Mevlevî şair Muhammed Muhteşim Velâğîç sayılabilir.

Ortaçağ'daki Bogomil mezhebine bağlı insanlardan kalma pek çok mezarlık Nevesin bölgesinin en önemli karakteristiğidir. Diğer bir hususiyet ise birçok köy ve kasabadaki camilerin, bu kesime yakın Dalmaçya kıyılarında bulunan yerleşme yerlerindeki kiliselerin özelliklerinden birini teşkil eden, saat kulelerini andıran tipte dört köşeli minarelerinin bulunmasıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 5; TK, TD, nr. 483; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VI, 438-441; G. Vuković, *Hercegovacki i Vasojevički Ustanak, 1875 i 1876 god*, Sarajevo 1925, tür.yer.; M. Vego, *Naselje Bosanske Srednjevjekovne Države*, Sarajevo 1957, s. 80-81; Hazim Šabanović, *Evljija Čelebija, Putopis, Odlomci o Jugoslovenskim Zemljama*, Sarajevo 1957, II, 179-184; a.mlf., *Bosanski Pašaluk-Postanak i Upravna Podjela*, Sarajevo 1959, s. 192-194; S. Ćirković, *Hercek Stefan Vukčić-Kosača i Njegova Doba*, Beograd 1964, tür.yer.; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri II*, III, 264-265; Mehmed Mujezinović, *Islamska Epigrafička Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1982, III, 345-352; M. Njavro, *Hercegovina, Povijest, Kultura, Umjetnost*, Zagreb 1985, s. 93-95; Ahmed Aličić, *Poimenični Popis Sandžaka Vilajeta Hercegovine (1475-77)*, Sarajevo 1985, tür.yer.; a.mlf., "Privredna i Konfesionalna Struktura Stanovništva u Hercegovini Krajem XVI Stoljeća", *POF*, XXVI (1976), s. 125-192; J. Dedejer, *Hercegovina, Antropo-geografske Studije*, Sarajevo 1990, s. 211-235; Hivzija Hasandedić, *Muslimanska Baština u istočnoj Hercegovini*, Sarajevo 1990, s. 129-159; D. Sergejevskij, "Rimska Cesta na Nevesinjskom Polju", *Glasnik Zemaljskog Muzeja*, III, Sarajevo 1948, s. 43-61; a.mlf., "Putne Bilješke sa Nevesinjskog Polja", a.e., III (1948), s. 239-250; Hamid Hadžibegić, "Turski Dokumenti o Početku Ustanaka u Hercegovini i Bosni 1875 Godine", *POF*, I (1950), s. 85-116; Dragoljub Joksimović v.dğr., "Nevesinje", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1965, VI, 282-283; Milan Jokanović, "Nevesinjsko-Polje", a.e., VI, 283.

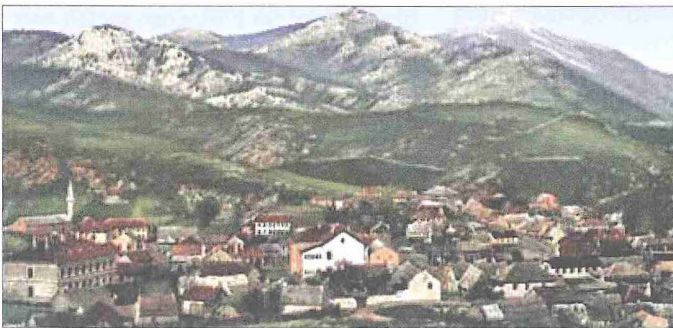
 MACHIEL KIEL

NEVEVİ (النوى)

Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref
b. Mürî en-Nevevî
(ö. 676/1277)

Hadis âlimi ve fakih.

631'de (1234) Suriye'nin güneyindeki Havran bölgesinde Nevâ köyünde doğdu. Nevevî (Nevâvî), Havrânî ve dedelerinden Hizâm'a nisbetle Hizâmî nisbeleriyle anılır. Hiç evlenmediği halde adı Yahyâ olanların genellikle yaptığı gibi Ebû Zekeriyâ künyesini almıştır. Nevevî ergenlik çağında ticareti sevmeyişi halde babasının dükânında çalıştı ve bu arada çevresindeki âlimlerin derslerine devam etti. On sekiz yaşına girince babası onu Dimaşk'a götür-

Nevesin'den
bir görünüş

rüp Revâhiyye Medresesi'ne yerleştirdi. Orada Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin Şâfiî fıkhına dair *et-Tenbih* ve *el-Mühezzeb* adlı eserlerini ezberledi. İki yıl sonra babasıyla birlikte hacca gitti, dönüştü Medine'de bir süre kalarak oradaki âlimlerin derslerine katıldı. *Kütüb-i Sitte*'den başka İmam Mâlik'in *el-Muvatta'*, İmam Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, Osman b. Saîd ed-Dârimî, Ebû Avâne el-İsferâyîni ve Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî'nin *el-Müsned*, Dârekutnî'nin *es-Sünen*, Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-kübrâ*, Begavî'nin *Şerhu's-sünne*, Humeydî'nin *el-Cem' beyne's-Şahîhayn* ve Hatîb el-Bağdâdî'nin *el-Câmi' li-ahlakı'r-râvi ve âdâbi's-sâmi'* adlı eserlerini çeşitli hocalara okuyarak icâzet aldı. Hadis ilmindeki hocaları kendisinden birçok hadis kitabını dinlediği Ziyâ b. Temmâm el-Hanefî, *Şahîh-i Müslim*'i okuduğu Ebû İshak İbrâhim b. Ömer el-Vâsîfî, on yıl boyunca daha çok *Şahîh-i Buḥârî* ve *Şahîh-i Müslim* hadislerinin şerhi konusunda faydalandığı İbrâhim b. İsâ el-Murâdî el-Endelüsî ve Ebû'l-Ferec İbn Kudâme gibi muhaddislerdir. Fıkıh ilmindeki hocaları arasında İshak b. Ahmed el-Mağribî, Dimaşk müftüsü Ebû Muhammed Abdurrahman b. Nûh b. Muhammed el-Makdisî, Ebû'l-Hasan Sellâr b. Hasan el-İrbîlî, fıkıh usulü okuduğu kadî Ebû'l-Feth Ömer b. Bûndâr et-Tiflîsî ve gramer okuduğu âlimler içinde İbn Mâlik et-Tâî bulunmaktadır. Nevevî kendini yetiştirdikten sonra talebe okutmaya ve 660 (1262) yılından itibaren eser vermeye başladı. Kendisi de pek çok âlim yetiştirdi. Hayatının son altı yılında ondan hiç ayrılmadığı için "Muhtasarü'n-Nevevî" lakabıyla anılan İbnü'l-At-târ Ebû'l-Hasan Alâeddin Ali b. İbrâhim ed-Dimaşkı bunların en tanınmışıdır. Diğer talebeleri arasında İbn Ferah el-İşbîlî, Bedreddin İbn Cemâa, kadî Ziyâeddin Ali b. Selîm el-Ezraî, Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî, kâdıkudât Şemseddin İbnü'n-Nakib Muhammed b. İbrâhim ve Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr'in babası Ebû Hafs Şehâbeddin Ömer b. Kesîr gibi şahsiyetler vardır. Çeşitli medreselerde hocalık yapan Nevevî, 665 (1267) yılında Ebû Şâme el-Makdisî'nin vefatıyla boşalan Eşrefiyye Dârülhadisi şeyhliğine getirildi ve ölümüne kadar bu görevini sürdürdü. Nevevî, kendisine "sefer izni" çıktığını söyleyerek hocalarının kabirlerini ve tanıdıklarını ziyaret etti, kitaplarını medreseye vakfetti, Kudüs'ü de ziyaret edip köyüne döndü ve 24 Receb 676'-da (21 Aralık 1277) Nevâ'da vefat etti.

Zehebî'nin "hadis âlimlerinin efendisi" dediği Nevevî hem hadis hâfızı idi hem de

hadis ilimlerinde otorite sayılıyordu. Sahih hadisleri zayıf ve uydurma rivayetlerden kolayca ayırır, râvilerin durumlarını, hadislerde geçen garîb kelimeleri çok iyi bilirdi; hadislerden fikhî hüküm çıkarmada mahirdi. Şâfiî fıkhında devrinin en büyük âlimi kabul edilmekteydi. Bu mezhebin esaslarını, bir meseleye dair sahâbe ve tâbiîn âlimlerinin neler söylediklerini, hangi noktada birleşip hangi noktada ayrıldıklarını ezbere biliyordu. Tartışmadan hoşlanmazdı; fakat hocalarının Şâfiî mezhebine veya sünnetin açık hükmüne aykırı bulduğu görüşlerini eleştirmekten çekinmezdi. Nevevî öğrencilik yıllarında tıp tahsil etmek istemiş ve İbn Sînâ'nın *el-Kânûn*'unu okumaya başlamış, ancak bunalık sıkılınca bunun tıpla uğraşmaktan kaynaklandığını anlayarak tıpla ilgili eserleri elinden çıkarmıştır.

Nevevî evliliğin kendisini meşgul edeceği düşüncesiyle hiç evlenmemiştir. Esasen dünya zevklerine ve rahat yaşamaya önem vermezdi. En büyük ibadetinin samimi bir niyetle helâlleri ve haramları öğrenmek olduğunu söyleyerek kimseden para almaz, görev yaptığı medreselerden kendisine verilen aylıkla kitap alır, daha sonra bunları o medreseye bağışlardı. Haksızlığa boyun eğmez, doğru bildiğini söylemekten, yöneticileri uyarmaktan çekinmezdi. Memlûk Sultanı I. Baybars'a çeşitli mektuplar yazmış, bu mektupların bir kısmını âlimlere de imzalatarak ortak bir dilekçe halinde sunmuş, ondan kıtlık yüzünden sıkıntı çeken Dimaşk halkına kolaylık göstermesini, ağır vergilerle onları zor durumda bırakmamasını istemiştir. Moğollar Suriye'ye saldırdığında memleketi savunmak için halkın bir kısım emlakını elinden almak isteyen ve bu sebeple âlimlerden fetva talep eden halifeye karşı çıkmış, Baybars'a karşı gösterdiği bu tavrından sonra şöhreti yayılmış ve eserlerine büyük rağbet gösterilmiştir. Zehebî, Nevevî'nin iyiliği tavsiye edip kötülükten sakındırma konusunda benzeri bulunmadığını, azla yetinip basitçe giyinen vakur ve heybetli bir kişi olduğunu söylemekte, talebelerinden İbn Ferah el-İşbîlî de onun ilim ve görev sorumluluğu taşıyan bir âlim olduğunu belirtmektedir. Harîrîzâde kendisine Şâzelîyye tarikatının Neveviyye adlı bir kolunu nisbet eder (*Tibyân*, III, vr. 217^a-221^a).

Eserleri. A) Hadis. 1. *Riyâzî's-şâlihîn**. Nevevî'nin, İslâm ahlâk ve âdâbını öğretmek maksadıyla 1900 güvenilir hadisi on sekiz bölüm halinde topladığı eser büyük ilgi görmüştür. Şerhlerinden İbn Allân'ın

Delîlü'l-fâlihîn li-turuḳi Riyâzî's-şâlihîn'i (I-VIII, Kahire 1347/1928), muhtasarlarından Yûsuf b. İsmâil en-Nebhânî'nin *Tehzîbü'n-nüfûs fi tertîbi'd-dürûs'u* (Kahire 1329/1911, 1986) burada anılabilir. Kitap pek çok defa basılmış olup bunlardan Abdülmecid Hâşim el-Hüseyinî (I-II, Kahire 1970), Ahmed Râtib Hammûş (Dimaşk-Beyrut, 1407/1987), Ali Cum'a Muhammed eş-Şâfiî (Kahire 1411/1991) ve Ahmed Abdürrezzâk el-Bekrî (Kahire 1999) neşirleri zikredilebilir. M. Yaşar Kandemir, İsmail L. Çakan ve Raşit Küçük eseri *Riyâzî's-sâlihîn, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri* adıyla Türkçe'ye çevirip şerhetmişlerdir (I-VIII, İstanbul 1997-1998). 2. *el-Minhâc fi şerhi Şahîhi Müslim b. Hac-câc. Şahîh-i Müslim* şerhlerinin en önemlilerinden biri olup 674'ten (1275) sonra telif edilmiştir. Eserde hadislerin senedindeki râviler tanıtılmış, metinlerdeki garîb kelimeler açıklanmış, birbirine zıt gibi görünen hadisler hakkında açıklayıcı bilgi verilmiştir. Nevevî'nin hayatının son iki yılında kaleme aldığı bu muhtasar çalışmanın dikkate değer yanlarından biri Müslim'in *el-Câmi'ü's-şâlihîn*'ine bab başlıkları konmuş olmasıdır. Eserin Ahmed Ali es-Sehârenpûrî'nin tashihiyle taşbaskı olarak (I-II, Hindistan 1273/1857) ve *İrşâdî's-şârî'nin* kenarında yapılan neşri (I-X, Bulak 1267; Kahire 1325-1326) zikredilebilir. Bu konuda Sa'dûn el-İsâvî, *el-İmâm en-Nevevî ve menhecühû fi şerhi Şahîhi Müslim* (Câmiatü Bağdâd külliyyetü's-şer'a [Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan b. Selmân – Ebû Huzeyfe Râid b. Sabrî, s. 247-248]) ve Yakup Koçyigit, *Muhyiddin en-Nevevî'nin Hayatı, Eserleri ve Sahîh-i Müslim Şerhindeki Metodu* (1989, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) adıyla birer yüksek lisans tezi, Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âli Süleyman, *er-Rudûd ve't-te-akḳubât 'alâ mâ veḳa'a li'l-İmâm en-Nevevî fi Şerhi Şahîhi Müslim mine't-te'vîl fi's-şifât ve ğayrihâ* (Riyad 1415/1994) ismiyle bir doktora çalışması yapmıştır (*el-Minhâc* ve baskıları hakkında geniş bilgi için bk. *DİA*, VII, 126-127). 3. *el-Ezkâr**. Daha çok İbn Mâce'nin *es-Sünen*'i dışındaki *Kütüb-i Sitte*'den seçilen eserde hadisler on dokuz bölüm ve 356 bab halinde bir araya getirilmiştir. Muhtelif şerhleri ve muhtasarları bulunan *el-Ezkâr*'ın birçok baskısı içinde Mustafa Hüseyin Ahmed (Kahire 1356), Abdülkâdir el-Arnaût (Dimaşk 1391/1971, Riyad 1409), Ahmed Râtib Hammûş (Dimaşk 1403/1983) ve M. Enver Ahmed el-Baltâcî (Kahire 1406) neşirleri anılabilir. Eserden yapılan pek çok seçme arasında Muhammed Abdülazîz

el-Hellâvî'nin *ed-Da'vetü'l-müstecâbe mine'l-Ezkrâ ve'l-ed'iyetü's-şahiha'sı* önemlidir (Bulak 1986). **4.** *İrşâdü tullâbi'l-hakâ'ik ilâ ma'rifeti süneni hayri'l-halâ'ik şallallâhu 'aleyhi ve sellem.* Nevevî, muhtemelen Eşrefiyye Dârülhadisi şeyhi olduktan sonra talebelerin kolayca ezberleyebileceği bir usûl-i hadîs kitabı hazırlamak istemiş ve İbnü's-Salâh'ın *Muḥaddime'sini* kısaltıp ona yer yer ilâveler yapmıştır. Abdülbârî Fethullah es-Selefi eser üzerinde hazırladığı yüksek lisans çalışmasını daha sonra yayımlamıştır (I-II, Medine 1408/1987). Kitabı ayrıca Nüreddin İtr neşretmiştir (Dimaşk 1408/1988). **5.** *et-Takrîb ve't-teysîr li(ñ)-ma'rifeti süneni'l-beşîri'n-nezîr.* Nevevî, İbnü's-Salâh'ın *Muḥaddime'sinden* ihtisar ettiği *İrşâdü tullâbi'l-hakâ'ik'i* yeterince okunmadığı düşüncesiyle bir defa daha kısaltmıştır (nşr. Abdullah Ömer el-Bârûdî, Beyrut 1406/1986). *et-Takrîb'i* Zeynüddin el-İrâkî, Şemseddin es-Sehâvî gibi âlimler şerhetmiş, Süyûtî'nin *Tedribü'r-râvî fi şerhi Takrîbi'n-Nevevî'si* (Kahire 1307, nşr. Abdülvehhâb Abdülatîf, I-II, Kahire 1385/1966) büyük ilgi görmüştür (bk. **MUKADDİMETÜ İBNİ'S-SALÂH**). **6.** *el-Erba'üne'n-Neveviyye.* Nevevî bu çalışmasını İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî'nin, dinin esaslarına dair yirmi altı hadis ihtiva eden *el-Ehâdîşü'l-küllîyye* adlı eserine çoğu *Şahiḥ-i Buḥârî* ile *Şahiḥ-i Müslim*'den seçtiği on altı hadisi ilâve ederek meydana getirmiş, ancak hadislerin senedlerini zikretmemiştir. Nevevî'nin bu çalışması hemen her devirde büyük kabul görmüş, başta kendisi olmak üzere kırktan fazla âlim tarafından şerhedilmiştir (*DîA*, XXV, 468). Eserin diğer şerhleri arasında Muhammed Hayât es-Sindî'nin *Şerhu'l-Erba'üne'n-Neveviyye* (nşr. Hikmet b. Ahmed el-Harîrî, Demmâm-Riyad 1415/1995), Hâlid el-Baytâr'ın *el-Beyân fi şerhi'l-Erba'üne'n-Neveviyye* (Zerkâ 1407), Muhammed Hüseyin Celâlî'nin *Şerhu'l-Erba'üne'n-Neveviyye* (Beyrut 1407) adlı çalışmaları anılabilir. *Erba'üne'n-Neveviyye* birçok defa basılmıştır (Bulak 1294; Kahire 1278, 1345, 1350, 1371, 1375, 1390, 1399, 1401, 1410; nşr. Muhammed Reşîd Rızâ, Kahire 1987; nşr. Ahmed Abdullah Bâcûr, Kahire 1412; nşr. Hânî el-Hâc, Kahire 1400; nşr. Hâfiz Nezer Ahmed, Mevlânâ Azîz Zübeydî, Lahor 1952; trc. Peres, Cezayir 1950 [*Al-Arbain*]; G. H. Bousquet, Cezayir 1955, [*Les Quarante hadiths*]; Riyad 1389, 1409; nşr. Mustafa el-Buğa – Muhyiddin Mestû, Dimaşk 1397, 1400; nşr. Mahmûd el-Arnaût, Dimaşk 1407; Delhi 1313; nşr. İzzeddin İbrâhîm, Delhi 1979; Devha 1976; nşr.

Sâdık Füreyyğ, Beyrut 1980; nşr. Abdülazîz İzzeddin es-Seyrevân, Beyrut 1404; nşr. Ezzeddin İbrahim, Denys Johnson-Davies, Beyrut 1976, 1978, 1980 [*Al-Nawawî's Forty Hadith*]; Tanta 1986; Medine 1404, 1411; nşr. Abdullah b. Sâlih el-Muhsin, Medine 1390, 1403, 1409; nşr. Abdüşşekûr Abdülfettâh Fidâ, Mekke, ts.; Cidde 1985; nşr. Muhammed Tâhir, Paris 1401 [*Les 40 hadiths: Les traditions du prophète*]). Eseri Muhammed Ali Sabrî İtalyanca'ya çevirerek Arapça-İtalyanca (Roma 1982), Alif Einheitssacht Fransızca'ya tercüme edip Arapça-Fransızca (Lyon 1989) olarak yayımlamış, Eric F. F. Bishop da İngilizce'ye çevirmiştir (*MW*, XXIX [1939], s. 163-177). Kitabın Urduca tercüme ve şerhleri arasında Muhammed Âşik İlahî'ye (Riyad 1415/1994), Türkçe tercüme ve şerhleri arasında Babanzâde Ahmed Naim Bey'e (İstanbul 1341) ait olanı anılabilir. Ayrıca Nâzım Muhammed Sultân'ın *Ḳavâ'id ve fevâ'id mine'l-Erba'üne'n-Neveviyye* adlı şerhiyle (Riyad 1410/1990), Abdurrahman b. Sâlih'in *Erba'üne'n-Neveviyye ve'l-fevâ'idü't-terbeviyye* (Cidde 1417), Abdülvehhâb Reşîd Sâlih Ebû Safiyye'nin *Şerhu'l-Erba'üne'n-Neveviyye fi şevbin cedîd* (baskı yeri yok, 1409/1988) adlı çalışması zikredilebilir. M. S. Hâlid Alevî eser üzerinde *Al-Lari's Commentary to the Arbain an-Nawawi-A Critical Edition with Introduction* adıyla bir doktora tezi hazırlamıştır (1980, Edinburgh University). Louis Pouzet, *Une herméneutique de la tradition islamique: Le Commentaire des Arba'ün al-nawawiya de Muhyî al-Dîn Yahyâ al-Nawawî* (m. 676/1277) ismiyle bir çalışma yapmıştır (Beyrut 1982). **7.** *et-Telḥîş şerhu'l-Buḥârî.* Nevevî *Şahiḥ-i Buḥârî'yi* de şerhetmek istemiş, fakat "Kitâbü'l-İmân"dan sonrasını yazmaya ömrü yetmemiştir. Eserin müellif hattından istinsah edilen 105 varaklık bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Kılıç Ali, nr. 243). Bu çalışma, Kastallânî'nin *İrşâdü's-sârî* ve Sıddîk Hasan Han'ın *'Avnü'l-bârî* adlı Buḥârî şerhlerinin bazı bölümleriyle birlikte yayımlanmıştır (nşr. Muhammed Münîr ed-Dimaşkî, Kahire 1347). **8.** *Mâ temessü ileyhi ḥacetü'l-kârî li-Şahiḥi'l-İmâmî'l-Buḥârî.* Buḥârî, Buḥârî'nin hocaları ve öğrencileriyle sahih hadis ve *Şahiḥayn*'in değerleri hakkında bilgi verildikten sonra bazı hadis terimlerinin tanıtıldığı eser Ali Hasan Ali Abdülhamîd tarafından neşredilmiştir (Beyrut 1405). **9.** *el-Hulâşa fi ehâdîsi'l-aḥkâm* (*Hulâşatü'l-aḥkâm fi [min] mühimmâti's-sünen ve kavâ'idü'l-İslâm*). Nevevî'nin "Kitâbü'z-Zekât" a kadar

yazabildiği eser sahih ve hasen hadislerden meydana gelmiş olup her konunun sonunda o bahisle ilgili zayıf hadislerle de -zayıf oldukları belirtilerek- yer verilmiştir. Hüseyin İsmâil el-Cemel hadisleri tahkik edip eseri yayımlamıştır (I-II, Beyrut 1418/1997). **10.** *el-İcâz fi şerhi Süneni Ebî Dâvûd.* "Kitâbü'l-Vuḍû'"un bir kısmını ihtiva eden eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 200).

Nevevî'nin derlediği hadislerden seçmeler yapılarak ona nisbet edilen bazı kitaplar da bulunmaktadır. Mustafa Aşûr'un hazırladığı *el-Ehâdîşü'l-ḳudsîyye* ile (Kahire 1978; Tunus 1983; Bulak 1985) yine onun Nevevî ve İbn Hacer el-Askalânî'nin eserlerindeki hadislerden bir araya getirdiği *Zaḥîretü'l-müslim mine'l-Buḥârî ve Müslim* (Kahire 1400) bu türdendir. Nevevî'nin, "inneme'l-a'mâlû bu'n-nyiyât" hadisini *el-İmlâ* adıyla hayatının son günlerinde şerhetmeye başladığı, fakat bu çalışmasını tamamlayamadığı söylenmekte, Sehâvî, Nevevî'ye nisbet edilen *Kitâbü'l-Emâlî*'nin bu eser olabileceğini düşünmektedir. Yine Sehâvî'nin belirttiğine göre Nevevî *Câmi'u's-sünne* adını verdiği bir çalışmaya daha başlamış, ancak birkaç yaprak yazabilmiştir. Süyûtî onun *Sünen-i Tirmizî'yi* ihtisar ettiğini ve eserin müellif hatıyla olan bir ciltlik müsveddesini gördüğünü söylemektedir (İbnü'l-Attâr, s. 90).

B) Fıkah. **1.** *Ravzatü't-tâlibîn ve 'umdetü'l-müttakîn.* Abdülkerîm b. Muhammed er-Râfîî'nin Gazzâlî'nin *el-Vecîz*'i için yazdığı eş-Şerhu'l-kebîr'in (*Fethu'l-'azîz*) muhtasarıdır. Şâfiî fikhini en güzel şekilde derlemesiyle meşhur olan kitap üzerinde kırk kadar âlimin şerh, ḥâşiye, muhtasar, ta'lik ve tashih türünden çalışması vardır (Dehli 1307; I-XII, Beyrut 1966-1970; nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali Muhammed Muavvaz, I-VIII, Beyrut 1412/1992). **2.** *Minḥacü't-tâlibîn**. Müellif bu çalışmayı Râfîî'nin *el-Muḥarrer* adlı kitabını tashih ederek kaleme almış ve kolayca ezberlenebilmesi için özetlemiştir (Kahire 1295, 1308, 1338; Mekke 1306; London 1914; Beyrut, ts.). Şâfiî âlimleri eser üzerinde kırk kadar şerh ve muhtasar yazmıştır. Eserin kelimelerini açıklamak üzere Nevevî'nin kaleme aldığı küçük hacimli *Deḳâ'iku'l-Minḥac* da *Şerhu Deḳâ'iki'l-Minḥac* adıyla yayımlanmıştır (Mekke 1353). **3.** *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb.* Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin Şâfiî fikhini delilleriyle ortaya koyduğu *el-Mühezzeb* adlı eserini hadislerini tahkik etmek, her meselede diğer mezheplerin görüşlerini ortaya koymak suretiyle Nevevî'nin şerhetmeye

başladığı, ancak "Kitâbü'l-Bey"i yazmakta iken vefat etmesi yüzünden yarım kalan bir çalışmadır. Takyyüddin es-Sübkî bu çalışmayı tamamlamak istemiş, yirmi cilt halinde neşredilen eserin (Kahire 1385-1398) 10 ve 12. ciltlerine tekabül eden bölümünü yazdıktan sonra onun da vefatı üzerine eser diğer Şâfiî âlimlerince ikmal edilmiş ve Kahire'de birkaç defa basılmıştır (I-IX, 1344-1348, 1349, 1352). Eserin Nevevî'ye ait mukaddimesi Abdullah Bedrân tarafından *Kitâbü'l-İlm ve âdâbü'l-âlim ve'l-müte'allim* adıyla müstakil olarak neşredilmiştir (Beyrut 1413/1993).

4. *Taşhîhu't-Tenbîh (et-Tenbîh 'alâ mâ fi't-Tenbîh, el-'Umde fi taşhîhi't-Tenbîh)*. Nevevî'nin ilk çalışmalarından biri olan eser onun, Şâfiî fıkhnın muteber beş kitabından ilki kabul edilen Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin *et-Tenbîh*'i üzerine yazdığı birkaç kaptan biri olup *et-Tenbîh* ile birlikte basılmıştır (Kahire 1329). Nevevî, yine aynı eser üzerindeki *Tuḥfetü't-ṭâlibîn-nebîh fi şerḥi't-Tenbîh*'ini "Kitâbü's-Şalât" a kadar yazabilmiştir (İbn Kâdî Şühbe, II, 157).

5. *et-Tenkih fi şerḥi'l-Vasîṭ*. Gazzâlî'nin eserinde gördüğü hata ve noksanları tasahih ve ikmal üzere kaleme aldığı bir eserdir (*el-Vasîṭ fi'l-mezheb*, I, 78-80, Nevevî'nin mukaddimesi). Bazılarının Nevevî'nin kaybolan kitapları arasında saydığı eserin "Şerâ'itu's-şalât" bahsinin bir kısmını da içeren bir nüshası Ahmed Mahmûd İbrâhîm ve Muhammed Muhammed Tâmir'in yayımladığı *el-Vasîṭ fi'l-mezheb* içinde basılmıştır (I-VII, baskı yeri yok [Dârü's-selâm], 1417/1997).

6. *el-Uşûl ve'z-zavâbit*. Küçük bir risâle olan çalışmada çoğu fıkıhla ilgili bazı meseleler ele alınmıştır. Eser, Muhammed Mazhar Bekâ tarafından *Mecelletü'l-Baḥsi'l-ilmî ve't-türâsi'l-İslâmî* de neşredilmiştir (III [Mekke 1400], s. 367-381). Muhammed Hasan Heyto da risâleyi önce Küveyt'teki *Mecelletü Ma'hedi'l-maḥtûṭâti'l-'Arabîye*'de yayımlamış (XXVIII/2 [1404/1984], s. 425-455), daha sonra kitap halinde basmıştır (Beyrut 1407/1986, 1409/1988).

7. *el-İzâḥ (fi menâsiki'l-ḥac)*. Nevevî'nin hacca dair yazdığı altı kitabın en genişidir. Onun bu konuda dört veya beş eser yazdığını, bunlardan birinin *Kitâbü'l-İcâz fi'l-menâsîk* adını taşıdığını (nşr. Hüseyin İsmâil, Beyrut 1989) söyleyenler de vardır. *el-İzâḥ*'ı Semhûdî ve İbn Allân şerhetmiş, İbn Hacer el-Heytemî de eser üzerine bir hâşiye yazmıştır (Kahire 1294, 1323, 1329, 1344, 1969; Beyrut 1419/1999). Kitap Kahire'de (1282 taş baskısı, 1316, 1329), Bombay'da (1291), Mekke'de (1316,

1329) ve *Metnü'l-İzâḥ fi'l-menâsîk* adıyla Beyrut'ta (1406/1985) yayımlanmıştır. *el-İzâḥ*'ı geniş açıklamalarla birlikte *Kitâbü'l-İzâḥ fi menâsiki'l-ḥac ve'l-'umre* adıyla neşreden Abdülfettâh Hüseyin Râveh el-Mekki, kendi açıklamalarını *el-İzâḥ 'alâ mesâ'ili'l-izâḥ 'alâ mezâhibi'l-e'immeti'l-erba'a ve gayrihim* adını vermiştir (Mekke 1414/1994). Abdülmün'im İbrâhîm de *el-İzâḥ*'ın metnini başta Takyyüddin İbn Teymiyye'nin *Şerḥu'l-'Umde*'si olmak üzere Hanbelî âlimlerinin fıkıh kitaplarından faydalanarak şerhetmiş ve bu çalışmasına *İzâḥu'l-İzâḥ bi-keḷâmi'l-ḥanâbiletü'l-milâḥ* adını vermiştir (I-IV, Sayda-Beyrut 1419/1999). Müellifin *Menâsîkü'l-mer'e* adlı eserini de Sâlih b. Abdurrahman el-Atram *Eqvâ'u's-şerî'a* dergisinde yayımlamıştır (Riyad 1404, XV, 25-75).

8. *el-Mensûrât ve 'uyûnü'l-mesâ'ili'l-mühimmât (el-Mesâ'ilü'l-mensûre, 'Uyûnü'l-mesâ'ili'l-mühimme, Fetâvâ'l-İmâm en-Nevevî)*. Nevevî'nin bazı fetvaları ile derslerinde açıkladığı fıkıh, tefsir ve hadise dair 362 meseleyi talebesi Alâeddin İbnü'l-Attâr derlemiştir. Kahire'de yayımlanan eseri (1352) daha sonra Abdülkâdir Ahmed Atâ (Kahire 1402/1982; Beyrut 1402/1982 [Nevevî'nin talebesi Alâeddin İbnü'l-Attâr'ın tertibiyle], 1988) ve *Fetâvâ'l-İmâm en-Nevevî* adıyla Muhammed Haccâr (Medine 1405/1985) neşretmiştir.

9. *et-Taḥkîk*. Nevevî'nin, daha çok *el-Mecmû' Şerḥu'l-Mühezzeb*'den faydalanarak "Kitâbü't-Ṭahâre" bölümünü tamamladığı, "Kitâbü's-Şalât"tan da "salâtü'l-müsâfir" bahsine kadar gelebildiği yarım kalmış eserlerinden biridir (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed Muavvaz, Beyrut 1413/1992).

10. *Mes'eletü'l-ğanîme (Mes'eletü taḥmîsi'l-ğanâ'im)*. Müellifin son çalışmalarından biridir. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âli Süleyman eseri The Chester Beatty Library'deki nüshasına dayanarak neşre hazırlamıştır (İbnü'l-Attâr, s. 78).

11. *Âdâbü'l-fetvâ ve'l-müftî ve'l-müsteftî* (nşr. Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî, Dimaşk 1988).

C) Kur'an. 1. *et-Tibyân fi âdâbi ḥameleti'l-Ḳur'ân*. On bölümden meydana gelen eserde Kur'an'ı okuyup ezberlemenin faziletleri, Kur'an öğreten ve öğrenen kimselerin uyması gereken esaslar, kişinin Kur'an'a karşı görevleri, Kur'an'ın belli zamanlarda ve durumlarda okunması sevap olan âyet ve sûreler gibi konular ele alınmış, müellifin *Muḥtârü't-Tibyân (Muḥtârü'l-beyân)* adıyla ihtisar ettiği eser manzum hale getirilmiş, başka dillere çev-

rilmiş ve birçok baskısı yapılmıştır (Kahire 1286, 1307, 1353; nşr. Muhammed Haccâr 1985; nşr. Mecdî es-Seyyid İbrâhîm, Bulak 1408/1988; nşr. Abdülâzîz İzzeddin Seyrevân, Beyrut 1984; nşr. Mansûr b. Ya'kûb el-Besâre, Küveyt 1407). Bu eseri Yûsuf b. İsmâil en-Nebhânî *Hüccetullâh 'ale'l-'âlemîn* adlı çalışmasında (*Dîa*, XVIII, 452-453) özetlemiştir (s. 337-342).

2. *Ġaygü'n-nef' fi'l-Ḳurâ'ti's-seb' (İzâḥu'l-meknûn, II, 152)*.

D) Dil. 1. *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-luġât*. Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin *et-Tenbîh*'i ile şerhettiği *el-Mühezzeb*, ihtisar ettiği *Ravzâtü't-ṭâlibîn*, Müzenî'nin *el-Muḥtaşar*, Gazzâlî'nin *el-Vasîṭ* ve *el-Vecîz* gibi eserlerinde geçen isim, nâdir kullanılan kelimeler, istilâh ve fikhî lafızları açıklamak üzere kaleme alınmış, fakat müellif eserini temize çekmeye fırsat bulamamıştır. Muhammed adlı şahıslar başta olmak üzere alfabetik sıralanan *Tehzîbü'l-esmâ'*'nin isimlere dair I. cildi Wüstenfeld tarafından (Göttingen 1826, 1832, 1842-1848), daha sonra tamamı iki cilt halinde (Kahire 1927) neşredilmiştir.

2. *el-İşârât ilâ beyâni'l-esmâ'ü'l-mübhemât (el-Mübhem 'alâ ḥurûfi'l-mu'cem)*. Nevevî, Hatîb el-Baġdâdî'nin *el-Esmâ'ü'l-mübhem* fi'l-enbâ'i'l-muḥkeme adlı alfabetik eserini 667'de (1269) ihtisar etmiş ve tertip tarzını değiştirerek rivayetleri sahâbe adlarına göre sıralamıştır. Eser Lahor'da (1340/1921) ve İzzeddin Ali es-Seyyid tarafından *el-Esmâ'ü'l-mübhem*'nin son kısmında (Kahire 1405/1984) yayımlanmıştır (s. 531-622).

3. *Tahrîru elfâzi't-Tenbîh (et-Taḥrîr fi şerḥi' elfâzi't-Tenbîh, Taḥrîrü't-Tenbîh)*. Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin *et-Tenbîh*'indeki nâdir kullanılan kelimeleri ve fikhî istilâhları açıklamak maksadıyla yazılmış olup eserde kelimeler kitapta geçtiği sıraya göre şerhedilmiştir. Şâfiî fakihî Hamza b. Ahmed b. Ali el-Hüseynî'nin eser üzerinde *el-İzâḥ 'alâ Taḥrîri't-Tenbîh* adlı bir çalışması vardır. Abdülġanî ed-Dakr da kitabı tahkik ederek *Tahrîru elfâzi't-Tenbîh ev luġatü'l-fikh* adıyla yayımlamıştır (Dimaşk 1408/1988).

E) Diğer Eserleri. 1. *Maḳâsîdü'l-İmâm en-Nevevî (Maḳâsîdü'l-İmâm en-Nevevî fi't-tevhîd ve'l-'ibâdât ve uşûli't-taşavvuf, Maḳâsîdü'n-Neveviyyeti's-seb'a)*. Akaid, ibadet ve tasavvufa ilgili bir risâledir (Beyrut 1280, 1324; Bağdat, ts.; Beyrut-Dimaşk 1406/1985; Evanston, nşr. Ha Mim Keller, 1994).

2. *Bustânü'l-'ârîfin*. Zühd ve ihlâs gibi konuların âyet, hadis, İslâm âlimlerinin sözleri, bazı hikâye ve şiirlerle ele alındığı küçük hacimli bir çalışmadır (Kahire

1348, 1967, 1987, 1988; nşr. Muhammed Saîd el-Urfî, Halep 1970; nşr. Muhammed Haccâr, Beyrut 1412). 3. *et-Terhîş fi'l-ik-râmi bi'l-kıyâm li-zevî'l-fazli ve'l-me-zîyyeti min ehli'l-İslâm 'alâ ciheti'l-birr ve't-tevkîr ve'l-ihtirâm lâ 'alâ ciheti'r-riyâ ve'l-i'zâm* (Kahire 1329; nşr. Ahmed Râtîb Hammûş, Dimaşk 1402/1982; nşr. Keylânî Muhammed Halîfe, Beyrut 1409/1988). Hifnî bu eseri *Muhtaşaru Risâleti'n-Nevevî fimâ yete'allak bi'l-kıyâm li-ehli'l-fazl ve ğayri zâlik* adıyla ihtisar etmiştir. 4. *Muhtaşaru (muntehâbü) Tabakâti'l-fukahâ'*. 277 âlimin biyografisini ihtiva eden eser İbnü's-Salâh'ın *Tabakâtü'l-fukahâ'i's-Şâfi'iyye*'sinin muhtasarıdır. Nevevî'nin bazı şahısları ilâve ederek Muhammed ve Ahmed adını taşıyanları başa aldığı, diğer şahısları da alfabetik olarak sıralamaya başladığı, daha sonra Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî'nin tamamladığı eseri Muhyiddin Ali Necîb (Beyrut 1413/1992) ve Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut 1416/1995) yayımlamıştır. 5. *Hizb (Hizbü'l-hıfz ve'l-evrâd, Hizbü'l-İmâmî'n-Nevevî)*. Bir dua risâlesi olup bir kısmı hadislerde geçen dualar talebeleri tarafından kaleme alınmış ve âlimlerden büyük ilgi görmesi sebebiyle geniş muhitlere yayılmıştır (İstanbul 1298, 1302, 1309; Bombay 1299; Bulak 1303). Ebû Abdullah Muhammed b. Tayyib eş-Şerakî tarafından şerhedilen *Hizb*'i Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî neşretmiştir (Beyrut 1408/1988). Osmanlı âlimlerinden Ahmed Feyzi, esere yazdığı şerhine *el-Feyzü'l-'alî fi şerhi Hizbi'n-Nevevî* adını vermiştir (Çorum İl Halk Ktp., nr. 627/3). Eserin daha başka şerhleri de vardır. 6. *es-Sîretü'n-nebeviyye. Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugâ't* in başında yer alan (s. 21-44) Hz. Peygamber'in hayatına dair kısmın müstakil olarak neşredilmesinden ibarettir. Bu çalışmayı Abdür-raûf Ali ve Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî (Dimaşk 1400/1980), *Tehzîbü's-Sîreti'n-nebeviyye* adıyla Hâlid b. Abdurrahman b. Ahmed eş-Şâyî' (Riyad 1413/1992) yayımlamıştır.

Nevevî bunlardan başka tefsir, hadis, fıkıh, lugat ve Arap diliyle ilgili bazı konuları ele aldığı *Tuḥfetü tullâbi'l-fezâ'il, Muhtaşaru âdâbi'l-istiskâ', Ru'ûsü'l-mesâ'il, ed-Deķâ'ik, 'Amelü'l-yevm ve'l-leyle, Muhtaşaru'l-besmele, Risâle fi me'âni'l-esmâ'il-hüsnâ, Risâle fi eḥâdişi'l-hayâ'* adlı eserleri kaleme almış, İbnü'l-Esir'in *Üsdü'l-ġabe*'sini, Râfiî'nin *et-Teznîb*'ini, Beyhakî'nin *Menâkıbü's-Şâfi'*'ini ihtisar etmiştir. Kâtib Çelebi onun

Mir'âtü'z-zamân fi târihi'l-a'yan adlı bir çalışması bulunduğunu, eserde yaratılıştan başlamak üzere önemli olayların kısaca anlatıldığını söylemiş (*Keşfüz-zunûn*, II, 1648), Selâhaddin el-Müneccid de bu bilgiyi tekrarlamıştır (*Mu'cemü'l-mü'errihîne'd-Dimaşkîyyîn*, s. 114). Ancak bu eserin Sibt İbnü'l-Cevzî'nin aynı adı taşıyan meşhur kitabıyla karıştırılmış olabileceği akla gelmektedir.

Nevevî'nin hayatına dair çeşitli eserler kaleme alınmıştır. Bunlar arasında Alâeddin İbnü'l-Attâr diye bilinen talebesi Ali b. İbrâhim ed-Dimaşkî eş-Şâfiî'nin *Tuḥfetü't-tâlibîn fi tercemeti'l-imâm Muḥyiddîn (Tuḥfetü't-tâlibîn fi tercemeti'l-imâm en-Nevevî)* adlı çalışması önemlidir (bk. bibl.). İbnü'l-Attâr'ın Nevevî'ye tashih ettirdiği bu eser aynı konudaki çalışmalara kaynak olmuştur. Daha sonra Muhammed b. Muhammed b. Ahmed en-Nüveyrî *Tuḥfetü't-tâlib ve'l-muntehâ fi tercemeti'l-imâm en-Nevâvî*, Kernâleddin İbn İmâmü'l-Kâmilîyye Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman el-Kâhîrî *Buġyettü'r-râvî fi tercemeti'l-imâm en-Nevâvî*, Şemseddin es-Sehâvî *el-Menhelü'l-'azbi'r-ravî fi tercemeti kuṭbi'l-evliyyâ'i'l-kirâm şeyhi meşâyihü'l-İslâm Muḥyiddîn b. Zekerîyyâ en-Nevâvî* (nşr. Mahmûd Hasan Rebî', Kahire 1354/1935), Süyûtî *el-Minhâcü's-sevî* (bk. bibl.), Ali et-Tantâvî *el-İmâm en-Nevevî* (Dimaşk 1399/1979), Abdülġanî ed-Dakr *el-İmâm en-Nevevî* (Dimaşk 1395/1975, 1407/1987) adlı eserlerini yazmışlardır. Ahmed Abdülazîz Kâsım el-Haddâd, *el-İmâm en-Nevevî ve eṣerühü fi'l-ḥadîṣ ve 'ulûmihî* adıyla yaptığı yüksek lisans çalışmasını daha sonra yayımlamış (Beyrut 1413/1992), İvaz Matar es-Sa'dî de *el-Mebâdî'ü't-terbeviyye el-müstenbeṭa mine'l-Erba'îne'n-Neveviyye* ismiyle bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (1408, Câmîatü Ümmî'l-kurâ). Ayrıca Hasan İbrâhim Abdülâl "el-Mu'allim fi'l-fikri't-terbevi' inde'l-İmâm en-Nevevî i'dâdühü ve şifâtühü ve mahârâtü tedrisihî'l-fa'âl" (*Mecelletü Merkezi'l-bühûş, Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye*, II [1404/1983], s. 201-252) ve "Uşûlü'l-baḥşi'l-İlmî ve âdâbihî 'inde'l-İmâm en-Nevevî" (*Risâletü'l-Ḥalici'l-'Arabî*, VIII/24 [1408/1988], s. 35-57), Muhibbüddin Ebû Sâlih "Kırâ'âtü't-terbeviyye 'inde'l-İmâm en-Nevevî" (*Mecelletü Külliyyeti'l-'ulûmî'l-ictimâ'îyye bi-Câmîati'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye*, V, 1401/1981, s. 621-657), Ali Cemîl Abbas "Cühûdü Ebî Zekerîyyâ fi'l-kısmî'l-lugavî fi kitâbi Tehzîbi'l-esmâ' ve'l-

lugâ't" (*Âdâbü'r-râfidîn*, XVI, 1986, Musul, s. 105-144) adıyla makaleler yazmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Tâcü'l-'arûs, "nvy" md.; Gazzâlî, *el-Vasit fi'l-mezheb* (nşr. Ahmed Mahmûd İbrâhim – M. M. Tâmir), [baskı yeri yok] 1417/1997 (Dârü's-selâm), I, 72-81; İbnü'l-Attâr, *Tuḥfetü't-tâlibîn fi tercemeti'l-İmâm en-Nevevî* (nşr. Fuâd Abdülmün'im), İskenderiye 1411/1991; a.e. (nşr. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âlü Selmân), Riyad 1414; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1470-1474; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, IV, 264-268; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), VIII, 395-400; İsnvî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 476-477; İbn Kâdi Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 153-157; Süyûtî, *el-Minhâcü's-sevî fi tercemeti'l-İmâm en-Nevevî* (nşr. Ahmed Şefik Demc), Beyrut 1408/1988; Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 24-25; *Keşfüz-zunûn*, I, 59, 70, 96-97, 115, 200, 210, 244, 340, 379, 398, 465, 490, 514, 550, 557, 688, 717, 915, 929-930, 936; II, 1039, 1162, 1188, 1613, 1648, 1833, 1859, 1873-1876, 1877, 1912-1913, 2025; Harîrîzâde, *Tib-yân*, III, vr. 217^a-221^a; Serkîs, *Mu'cem*, I, 952; II, 1876-1879; Brockelmann, *GAL*, I, 496-501; *Suppl.*, I, 680-686; *İzâhu'l-meknûn*, I, 252; II, 152, 199, 425; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cemü'l-mü'errihîne'd-Dimaşkîyyîn*, Beyrut 1398/1978, s. 113-114; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), IV, 42, 251; VII, 48; VIII, 149-150; Abdülġanî ed-Dakr, *el-İmâm en-Nevevî*, Dimaşk 1407/1987, s. 202-203; Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan b. Selmân – Ebû Huzeyfe Râid b. Sabrî, *Mu'cemü'l-muṣannefâti'l-vâride fi Fethi'l-bârî*, Riyad 1412/1991, s. 52, 112, 144, 188, 205, 247-248, 253, 302, 333, 340, 404; Ahmed Abdülazîz Kâsım el-Haddâd, *el-İmâm en-Nevevî ve eṣerühü fi'l-ḥadîṣ ve 'ulûmihî*, Beyrut 1413/1992; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-'Arabî ve'l-mü'errihîn*, Beyrut 1993, IV, 21-22; Sâlihiyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, V, 265-276; W. Heffening, "Zum Leben und zu den Schriften an-Nawawî's", *Isl.*, XXII (1935), s. 165-190; XXIV (1937), s. 131-150; a.mlf., "Nevevî", *IA*, IX, 222-223; a.mlf., "al-Nawawî", *IE*² (Fr.), VII, 1043-1044; Eric F. F. Bishop, "The Forty (Two) Traditions of an-Nawawî", *MW*, XXIX (1939), s. 163-177; Khalid Alavî, "Arba'in al-Nawawî and its Commentaries", *IS*, XXIV/3 (1985), s. 349-356; M. Yaşar Kandemir, "el-Câmiu's-saḥîh", *DIA*, VII, 126-127.

M. YAŞAR KANDEMİR

NEVEVÎ, Muhammed b. Ömer

(محمد بن عمر النوى)

Ebû Abdilmu'tî Muhammed b. Ömer b. Arabî b. Alî en-Nevevî el-Cavî el-Bentenî (ö. 1316/1898)

Endonezyalı müfessir ve âlim.

1230'da (1815) veya 1231'de (1816) Cava adasının batı kısmında bulunan Bentem (Benten) bölgesinin Tenâre (Tanara) kasabasında doğdu. Babası Tenâre'de başkadılık görevini yürütmekteydi. Kardeşleri Temîm ve Ahmed'le birlikte önce babasının